

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE ZNANOSTI

ODSJEK ZA KROATISTIKU

Marina Karadža

**Uloga školske knjižnice u korelacijsko-integracijskom
pristupu djelu Ivana Gundulića *Osman***

Diplomski rad

Mentori: Dr. sc. Sonja Špiranec

Dr. sc. Dean Slavić

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Školska knjižnica u odgojno-obrazovnom sustavu	5
3. Što je korelacijsko-integracijski pristup djelu?.....	7
4. Tko je školski knjižničar?.....	9
5. Koja je važnost suradnje školskoga knjižničara i nastavnika hrvatskoga jezika?	10
6. Što je informacijska pismenost i zašto je ona važna u školi?	12
6.1. Vrednovanje informacije	13
6.2. Informacijsko opismenjavanje učenika u surječju interpretacije djela <i>Osman</i>	14
7. Književnoteorijski pristup djelu <i>Osman</i>	16
7. 1. Ivan Gundulić – život i djelo	16
7. 2. Što je <i>barok</i> ?.....	18
7. 3. <i>Osman</i> kao barokni ep.....	19
7. 4. Renesansni elementi u <i>Osmanu</i>	23
8. Metodički pristup djelu <i>Osman</i>	27
8. 1. Školska interpretacija djela <i>Osman</i>	27
8. 2. Uloga školske knjižnice u interpretaciji djela <i>Osman</i>	27
8. 3. Motivacije za interpretaciju djela <i>Osman</i>	28
8. 3. 1. Motivacija književnošću	28
8. 3. 2. Glazbena motivacija.....	29
8. 3. 3. Motivacija fotografijama	30
8. 3. 4. Motivacija povijesnim sadržajima.....	30
8. 4. Problemsko-stvaralački pristup djelu <i>Osman</i>	30
8. 5. Eksplikacijski pristup djelu <i>Osman</i> u korelaciji s poviješću.....	31
9. Metodička pisana priprema za nastavni sat iz hrvatskoga jezika	34
10. Analiza ankete o doživljaju djela Ivana Gundulića <i>Osman</i>	39

11. Zaključak	40
12. Litaratura.....	40
13. Prilozi.....	44

1. Uvod

Radom su obuhvaćena dva područja – metodika nastave književnosti i bibliotekarstvo. Pokušalo se prikazati kako spoj tih dvaju područja može pomoći u poboljšanju nastave i poboljšanju učenja općenito. Pokušaj je to katkad teorijsko-utopistički, a katkad sasvim izvediv.

Prvi dio rada posvećen je prikazu suvremene knjižnice i njezine uloge u odgojno-obrazovnom sustavu i procesu. Obrazlažu se pojmovi korelacijsko-integracijskog pristupa u nastavi i važnosti informacijske pisemenosti u školi.

Drug dio obuhvaća književnoteorijske elemente uključene u metodički pristup djelu - biografiju i bibliografiju Ivana Gundulića, određenje baroka, osvrt na odmak od povijesnih činjenica u djelu te elemente renesansnog diskurza u djelu.

Treći dio rada daje konkretne primjere interpretacije djela u kojoj sudjeluju i nastavnik i knjižničar i objašnjene su njihove uloge u takvom pristupu. Prikazana je i izvedba sata temeljena na korelacijsko-integracijskom pristupu pri čemu su korišteni neki od primjera interpretacije.

2. Školska knjižnica u odgojno-obrazovnom sustavu

Školska je knjižnica sastavni dio škole i svega onoga što se događa u odgojno-obrazovnom procesu.

Uzme li se u obzir da je školska knjižnica informacijsko, kulturno i medijsko središte u kojem učenici stječu znanja, informiraju se i sudjeluju u školskim aktivnostima, onda je jasno da ne može postojati kvalitetna škola bez kvalitetne školske knjižnice. Da bi i škola i školska knjižnica doista bile kvalitetne, neizbježna je suradnja knjižničara i svih školskih djelatnika, od nastavnika, logopeda, pedagoga pa do ravnatelja.

Svoju obrazovnu funkciju knjižnica ne ostvaruje samo time što biva prostor održavanja nastave, nego i brojnim drugim aktivnostima – osposobljava učenike za samostalan rad, stvara naviku i potrebu učenja i praćenja literature, organizira i pomaže rad izvannastavnih aktivnosti, razvija metode i tehnike samostalnog učenja, sudjeluje u kreativnostima s nadarenim učenicima, uvodi inovacije u nastavu¹ ili još konkretnije – sudjeluje u zajedničkome planiraju tema, realizira nastavni sat sa zajedničkom temom, izvodi projekte, organizira predavanja i radionice, sate sinteze iz pojedinih cjelina i prezentacija projekata, izrađuje referate ili uratke na zadanu temu.²

Zajedničkim radom školskoga knjižničara i nastavnika omogućuje se međupredmetno povezivanje, korelacija i integracija sličnih ili zajedničkih nastavnih sadržaja koji se ostvaruju u problemsko-istraživačkoj nastavi u knjižnici³. Takva se nastava provodi na uvodim satima ili satima sinteze za pojedine teme i sadržaje povezane s projektnom nastavom.⁴

Osim što je okrenuta učenicima, školska knjižnica svoju obrazovnu funkciju pokazuje i okrenutošću cijelom školskom kolektivu time što omogućuje stručno, cjeloživotno obrazovanje nastavnika i stručnih suradnika⁵. Ona treba pomoći nastavnicima u praćenju najnovijih znanstvenih dostignuća te praćenju pedagoško-psihološke, didaktičko-metodičke⁶, ali i stručne predmetne literature.

¹ Lovrinčević, Kovačević: 52. – 53.

² Kovačević, Tihomirović: 13.

³ Prikratki

⁴ Lovrinčević, Kovačević: 53.

⁵ Lovrinčević, Kovačević: 53

⁶ Stevanović: 23.

Važno je i spomenuti da školska knjižnica podržava i inovacije u obrazovanju. Odstupanjem od tradicionalnih oblika nastave postiže se veća povezanost nastavnika i nastavnih sadržaja, nastavnika i učenika, učenika i školske knjižnice, nastavnika i školske knjižnice i tako se ostvaruje intermedijalnost⁷ ili, kraće rečeno, školska knjižnica vrata su tehnološkog napretka koje uvelike utječe na obrazovni proces, ona taj proces mijenja uvlačeći u njega nužnost suradnje svih djelatnika škole kako bi on bio što uspješniji.

Odgojna se uloga školske knjižnice najprije ogleda u promicanju demokracije i prava na informaciju i zanje⁸, a zatim i u mnogobrojnim zadacima koje mora ispuniti u surjeću suvremene škole – osposobiti učenike za uporabu pisanih, ali i svih drugih izvora znanja, afirmirati nastavu kao samostalnu istraživačku djelatnost, omogućiti kulturno provođenje slobodnog vremena, osposobiti učenike da usvajau tehnike intenzivnoga učenja knjigom, poticati obrazovne aktivnosti i osposobiti u metodama i tehnikama intelektualnoga rada, omogućiti stjecanje navika u sluenju izvornom literaturom te omogućiti stjecanje znanja o znanju i znanja o stvaralaštvu.⁹

Na tvrdnji da je školska knjižnica mjesto stjecanja cjeloživotnih vještina, prvenstveno intelektualnih i socijalnih, počiva i UNESCOV *Manifest za školske knjižnice*. Školska knjižnica i njezini djelatnici daju potporu učenju, nude knjige i izvore koji svim članovima škole omogućavaju razvoj kritičkoga mišljenja kako bi postali stvarni korisnici obavijesti u svim oblicima i medijima.¹⁰

Školska knjižnica mora ostvarivati ciljeve propisane kurikulumom, odnosno mora promovirati timski rad nastavnika i učenika, uvoditi suvremene tehnologije u nastavu, poučavati u području informacijskih tehnologija te širiti spoznaje o potrebi cjeloživotnog učenja i učenika i nastavnika.¹¹

Sve se više govori i o uključivanju roditelja u rad školske knjižnice.¹² Roditeljska se uloga u obrazovnom procesu još uvijek često svodi na dolaske na roditeljske sastanke i raskorak u odgoju roditelja i škole sve je više vidljiv. Taj se raskorak može smanjiti puštanjem roditelja u školsku knjižnicu – dopuštanjem roditeljima da se učlane u školsku knjižnicu, organiziranjem radionica kojima bi roditelji mogli pratiti razvoj svoje djece, zainteresirani bi roditelj, uz

⁷ Lovrinčević, Kovačević: 53.

⁸ UNESCO-ov manifest

⁹ Stevanović: 23.

¹⁰ UNESCO-ov manifest

¹¹ manifest

¹² Udina

pomoć knjižničara, mogao voditi jednu od interesnih skupina koju obično vode nastavnici, to bi istodobno bilo dobro za povezivanje roditelja, učenika, nastavnika i škole, ali i svojevrsno rasterećenje nastavnika.

Važnost školske knjižnice u odgojno-obrazovnom procesu očituje se i u zakonskim odredbama¹³ koje nalažu da svaka škola mora imati knjižnicu, a svaka školska knjižnica mora imati knjižničara.

3. Što je korelacijsko-integracijski pristup djelu?

Korelacijsko-integracijski pristup djelu jedan je od metodičkih sustava nastave.¹⁴ Temelji se na povezivanju umjetničkih ili umjetničko-znanstvenih korelata koji mogu obuhvatiti gotovo sve nastavne predmete, ovisno o djelu koje se interpretira. Ovdje je nužno objasniti razliku između korelacije i integracije kako bi se jasno odredile granice njihova djelovanja. Korelacija povezuje različite sadržaje ili područja na određenoj razini tako da ih se promatra kao zasebne, ali im se pronalaze neke zajedničke osobine, dok integracija povezuje sadržaje u jedinstavenu strukturu. Korelat je središnja jedinica korelacijskog sustava koji ima svoju samostalnu vrijednost i značenje u umjetničkom djelu te opće značenje u umjetničkom kontekstu, pri čemu se vrijednost korelata ne određuje na temelju njegova pojavljivanja u strukturi djela, nego prema zajedničkim karakteristikama različitih umjetničkih djela. Korelati mogu počivati na estetskoj vrijednosti, problemskim pitanjima, stilskim karakteristikama, teorijskim pojmovima, percepciji i ontologiji.¹⁵ Izbor korelata uglavnom se temelji na estetici, a za ostvaranje estetske komunikacije bitno je načelo interdisciplinarnosti. Time dolazimo do temelja korelacijskog modela – komparativne estetike. S obzirom na korelat, korelacija i integracija mogu biti raznovrsne.

Prema kategorijama koje uspostavlja komparativna estetika, mogu se odrediti ovi tipovi korelacije¹⁶:

a) strukturna korelacija (otvara mogućnosti uspoređivanja strukture umjetničkih djela

¹³ navedi zakone

¹⁴ Rosandić: 206

¹⁵ Kajić: 21

¹⁶ Rosandić: 258.

iz različitih umjetnosti ili iz istog umjetničkoga područja)

b) stvaralačka korelacija (otvara mogućnosti istraživanja procesa nastajanja umjetničkoga djela)

c) recepcijska korelacija (odnosi se na razlike u primanju djela iz različitih umjetnosti)

d) povijesno-stilska korelacija (pretpostavlja povijesni i stilski kontekst u proučavanju umjetničkih djela).

U teoriji korelacija ističe se načelo autonomnosti svake umjetnosti. U sustav korelacije ulaze i drugi tipovi korelacija s književnoću kao ishodišnim korelatom. Tako se povezuje znano st o književnosti s filozofijom, sociologijom, folklorom, lingvistikom, psihologijom, kulturologijom¹⁷ pa i religijom.

Posebni tipovi korelacije izvode se iz organizacije odgojno-obrazovnog sustava, a to su sinkronijska i asinkronijska korelacija. Sinkronijska se korelacija temelji na istodobnosti usvajanja teme koja pripada različitim predmetima¹⁸. Primjerice, pojava baroka u hrvatskoj književnosti i posljedice drugog Crkvenog raskola imaju istu vremensku odrednicu. Učenik će lakše pojmiti barok, usvaja li istovremeno sadržaj iz povijesti. Asinkronijska korelacija, suprotno od sinkronijske, temelji se na usvajanju teme na jednom predmetu, a zatim na drugom¹⁹ – učenik je na povijesti već slušao o dugom Crkvenom raskolu i potrebi obnavljanja Katoličke Crkve, a onda na satu književnosti sluša o baroku i njegovoj povezanosti s katoličkom obnovom.

Javljaju se još i književno-jezične korelacije koje obuhvaćaju odnose jezika i književnosti u nastavi.²⁰

Integracija može biti tematska (umjetnički se sadržaj može temstaki organizirati), književnospovijesna (umjetnički se sadržaj organizira u okvirima umjetničkih epoha u kronološkom slijedu), stvaralačka (povezivanje sadržaja može se temeljiti na načelu uzajamnih inspiracija), teorijsko-metodološka (pristupi umjetničkom djelu temelje se na odabiru umjetničkih djela na kojima se upoznaju opće i posebne značajke umjetnosti). Dvadesetih se godina 20. stoljeća pojavio model integriranih krugova koji su se zvali

¹⁷ Rosandić: 259.

¹⁸ Rosandić: 259.

¹⁹ Rosandić: 260.

²⁰ Rosandić: 260.

kompleksni programi. Svrha im je bila prikazati povezanost pojava koje se proučavaju u školi.²¹

U korelacijsko-ineterpretacijskome tipu nastave ne postoji nužno interdisciplinaronost koja pretpostavlja izbor jedne obraznove jedinice koja se komparira u različitim predmetnim područjima. Riječ je o sustavu koji obrazovnu jedinicu proučava u kontekstu jednog područja, ni pronalazi korelacije u drugima, iako mu one služe kao motivacijske sastavnice, a učenik ujedno dobiva širi kontekst proučavanja obrazovnog sadržaja. Takav način rada podrazumijeva inetermedijalnost (proučavanje medija) u književnim tekstovima, umjetničkim djelima, skladbama ili filmovima, koji se prikupljaju i postaju dio knjižničnoga fonda. Takozvana medijska kultura, ako dio predmeta hrvatski jezik, područje je u kojemu se često objedinjuju svi nastavni mediji. Intermedijalni pristup može se primijeniti u individualnome učenju, u pripremi i izvedbi nastavnoga sata u školskoj knjižnici ili prezentaciji znanja, a ono se može ostvariti jedino uz tehničku podršku knjižnice u siradnji nastavnika i školskoga knjižničara.²²

4. Tko je školski knjižničar?

Činjenica da je školski knjižničar stručni suradnik²³ ne govori puno o njegovom poslu i zadaćama. Stereotip da je školski knjižničar onaj koji posuđuje i razučuje školsku lektiru polako se napušta i sve se više uviđa troslojna uloga školskoga knjižničara u suvremenoj školi. Školski je knjižničar prije svega informacijski stručnjak koji pomaže i oblikuje strategije za pronalazak, pristup i vrednovanje informacijskih izvora, a zatim je i nastavnik koji surađuje s učenicima i ostalim članovima obrazovnoga sustava kao posrednik u korištenju izvora i realizaciji informacijskih potreba putem informacijske tehnologije te je partner u obrazovanju koji timskim radom s ostalim sudionicima obrazovnog procesa ima značajnu ulogu u razvoju obrazovnih postignuća, prakse i kurikula koji će učenike voditi u razvoju informacijsko-komunikacijskih vještina i sposobnosti.²⁴

²¹ Rosandić: 30. – 32.

²² Lovrinčević 2002:29.

²³ zakon (pogledaj u šk-korak dalje)

²⁴ Lovrinčević

5. Koja je važnost suradnje školskoga knjižničara i nastavnika hrvatskoga jezika?

Korelacijsko-integracijski pristup djelu čini se kao izvrstan metodički pristup. Jedan od dobrih način za uspješnu provedbu tog sustava suradnja je školskoga knjižničara i nastavnika hrvatskoga jezika.

Standard za školske knjižnice²⁵ u Republici Hrvatskoj suradnju školskog knjižničara s nastavnicima u školi opisuje kao suradnju pri nabavi svih vrsta knjižnične građe, timski rad u pripremi nastavnih sati i kreativnih radionica, suradnju na programima iz područja odgoja mladeži, mentorski rad i suradnju sa stručnim aktivima.

Suradnja školskoga knjižničara i nastavnika hrvatskoga jezika zahtijeva postavljanje jasnih ciljeva i zadataka zajedničkog projekta. Uloga knjižničara ponešto je drugačija od same uloge nastavnika, koji treba interpretirati djelo u okvirima školske nastave interpretacije. Knjižničar ima slobodniji pristup u kojem sam može određivati dijelove koje će protumačiti s učenicima, pazeći pritom da uvrsti one dijelove gradiva koji su ipak povezani s nastavnim planom i programom, a da budu zanimljivi učenicima u istraživačkome radu. Taj pomalo kontradiktoran odnos prema pristupu nastavi književnosti otežava posao knjižničara koji suvremeni pristup i učenikovu slobodu razmišljanja mora spojiti s književnopovijesnim kontekstom koji često ne nudi aktualna i zanimljiva rješenja. Knjižničar će tako pomagati učenicima u razumijevanju književnoga djela i odbiru izvora iz kojih se crpe razne obavijesti o djelu, približiti učenicima povijesni trenutak koji je bitan za razumijevanje fabule i likova, osmišljavati stvaralačke radionice, uključivati učenike različitih mogućnosti u zajednički projekt, poticati na kreativnost i samostalnost u radu, navoditi na uporabu suvremenih medija i proširivati znanja izvan samoga konteksta djela.²⁶

S obzirom na tromost odgojno-obrazovnog sustava kod nas, nastavnici su suočeni s izazovom motiviranja učenika za rad i učenje. Stoga je vrlo važno da nastavnik pokazuje spremnost za cjeloživotno učenje i napredovanje, stalnu zainteresiranost za predmet koji predaje i ono vrlo važno – učenje od učenika. Samo će takav nastavnik moći motivirati učenike, ne izazivajući osjećaj straha i primoranosti kod učenika.

²⁵ Standard za školske knjižnice.

²⁶ Štredl: 167. – 173.

U literaturi će se često naći kako učenik *danās više nije u poziciji nastavnoga subjekta koji prima i pohranjuje gotove činjenice*²⁷ te da je učenik subjekt koji će *naučiti učiti i selektirati tržište znanja prema vlastitim potrebama*.²⁸

Nastavna praksa govori drukčije – učenik raspolaže mnoštvom informacija s kojima ne zna što bi. U prilog toj tvrdnji govori i opća pobuna nakon državne mature. Državna matura od učenika traži znanja i sposobnosti²⁹ koje učenik selektiranjem prema vlastitim interesima ne bi stekao – razumijevanje književnoga teksta, književnoteorijska i književnopovijesna znanja te uporabu hrvatskoga standardnoga jezika. Bude li učenik selektirao znanje kojim treba raspolagati nakon obaveznog obrazovanja, dolazimo upravo do problema koji se (izgleda) zanemaruje – zanemarivanje općeg znanja potrebnog, ako ni za što, a onda za uspješno polaganje državne mature koja je uvjet za upisivanje fakulteta.

Učenik, tijekom svog obaveznog obrazovanja, ne bi smio selektirati znanja, nego ih prilagođavati vlastitim potrebama. Kako bi prilagođavanje potrebama bilo najprije moguće, a onda i uspješno, doista je bitno naučiti učenika učiti, a to može jedino nastavnik kakav je opisan nekoliko redova više.

Iako bi kritika obrazovnog sustava i utopističke literature koja govori o današnjem obrazovanju mogla biti samo subjektivan sud, ona se ne smije zanemariti.

Dokle god budemo afirmativno govorili o sadašnjem obrazovnom sustavu i opisivali ga atributima kakv bi on tek trebao biti, sustav se neće promijeniti, a učenici od njega neće dobiti ono što trebaju – sposobnost cjeloživotnog učenja.

Učenika treba staviti u prvi plan, čime se ne isključuje uloga nastavnika, ona se mijenja. Nastavnik postaje organizator nastavnog sata, određuje sve oblike, metode, sredstva i pomagala u nastavi. Zatim postaje i vodič, upravlja nastavnim situacijama, usmjerava učenike na samostalan i istraživački rad.

U okviru samostalnog i istraživačkog rada, od učenika se zahtijeva samostalnost, kreativnost, kritičko mišljenje i induktivne spoznaje. Takvo što ne mogu mu osigurati samo nastava i nastavnik, ali suradnja nastavnika i školske knjižnice može. Suvremena je knjižnica usmjerena na učenika kojega će motivirati, razvijati njegove stvaralačke kompetencije i

²⁷ Šeligo: 67-74

²⁸ Šeligo

²⁹ Ispitni katalog za godinu 2013./2014.

sposobnost samostalnog učenja, a knjižničar je taj koji će mu omogućiti sredstva i pripremiti put do informacije kako bi došao do željene spoznaje.

Učenik u školi treba dobiti informaciju, ona je početna i konačna točka koju učenik u obrazovnom procesu treba dosegnuti. Kako bi tek nakon školskoga obrazovanja učenik mogao selektirati znanja prema vlastitim potrebama, on tijekom tog obrazovanja treba steći i informacijsku pismenost.

6. Što je informacijska pismenost i zašto je ona važna u školi?

Kada se govori o informacijskoj pismenosti, često se nailazi na termine kao što su *informatička pismenost*, *medijska pismenost*, *knjižnična pismenost*, *medijska pismenost* ili *računalna pismenost*. Ti nazivi nisu sinonimi, iako je područje značenja koje pokrivaju srodno. Da bi se definirala informacijska pismenost, potrebno je objasniti ostale termine.

Knjižnična pismenost (*library literacy*) označava kompetentnost korištenja knjižnicom i kao takva preteča je informacijske pismenosti.

Medijska se pismenost odnosi na sposobnost *konzumiranja* informacija i kritičkog razmišljanja o informacij dobivenih putem masovnih medija; televizije, radija, dnevnih novina, časopisa i Interneta.

Računalna, odnosno informatička pismenost, korištenja računalnom tehnologijom, pri čemu se za takvu vrstu pismenosti definira određena zadovoljavajuća razina da bi se netko mogao nazvati pismenim. Bitno je naglasiti da se, iako im je naziv vrlo sličan, informatička i informacijska pismenost razlikuju u vrlo jasnoj odrednici – predmet informatičke pismenosti odnosi se na tehnološku infrastrukturu, a informacijska se pismenost odnosi na sadržaj.

Digitalna se pismenost odnosi na sposobnost čitanja i razumijevanja hiperteksta ili multimedijских tekstova, a uključuje razumijevanje slika, zvukova i teksta dinamičkog nesekvencijalnog hiperteksta. Ona se, osim na informaciju dostupnu Internetom, odnosi i na svu digitaliziranu građu.

Svaka od ovih pismenosti zahvaća informaciju u nekoj od njezinih pojavnosti, ali informacijska pismenost objedinjuje sve četiri pismenosti i zahvaća informaciju u potpunosti. Kao što *obična* pismenost nije samo znati čitati i pisati, nego i sadržajno potkrijepljeno se

izražavati i pravilno govoriti³⁰, tako ni informacijska pismenost nije samo jedna od svojih sastavnica.

Informacijska pismenost kod pojedinca se može pratiti u nekoliko koraka:

- svijest o potrebi za informacijom
- prepoznavanje informacije koja može riješiti problem
- pronalaženje potrebne informacije
- vrednovanje informacije
- učinkovito korištenje informacije.

Ukratko, informacijska razina pismenosti kod pojedinca, učenika, ogleda se u svrhovitoj i djelotvornoj uporabi informacija, pri čemu je od najveće važnosti vrednovanje informacija.

6.1. Vrednovanje informacije

Poučavanje učenika vrednovanju informacija važno je kako bi informacija koja do učenika dođe bila pravilno uporabljena i time korisna. Kriteriji na koje pri vrednovanju informacije treba obratiti pažnju su:

- autoritet web sadržaja (identifikacija autora, povezanost s ustanovom, istaknutost adrese za kontakt)
- točnost podataka (naznačenost izvora podataka, pogreške u pisanju, konzistentnost navođenja izvora podataka, čitljivost i preglednost teksta)
- namjena (ciljana skupina korisnika, prilagodba sadržaja namjeni, reklame)
- svježina informacija (datum nastanka sadržaja, datum posljednj promjene, frekvencija objavljivanja sadržaja, poveznice unutar stranice)
- alternativni oblici sadržaja (tiskani ekvivalent sadržaja ili na CD-ROMU)
- opseg (istaknutost naslova, postojanje opisa sadržaja stranice, podnaslovi i ključne riječi, pregled sadržaja)
- pomoć (pomoć za korisnike, upute za uporabu sadržaja)

³⁰ Hrvatski jezični portal

- organizacija sadržaja (organizacija prema temama, prema *web* servisima, prema abecedi, prema vrsti korisnika, prema uzrastu, putem pretraživača)
- grafički izgled (omjer teksta i grafičkih elemenata te njihova nadopuna tekstu, postojanje dodatne animacije i njezina funkcionalnost, uporaba različitih vrsta slova)
- navigacija (organiziranost grafičkih elemenata, postojanje karte *web* stranice, vidljivost izbornika, pretraživač, oznaka za kretanje po stablu stranice)
- sadržaj (kompetentnost sadržaja i naslova, dobi kojoj je namijenjen, upozorenje o namjeni, pregled i preuzimanje sadržaja)

6.2. Informacijsko opismenjavanje učenika u surječju interpretacije djela *Osman*

Nakon što se učenike upozna s kriterijima vrednovanja informacije, potrebno je praktično opimjeriti vrednovanje informacije. Ovdje se informacija vrednuje u kontekstu interpretacije djela Ivana Gundulića *Osman*.

Kada se u tražilicu *Google* upiše „Osman“, prvi rezultat pretraživanja je članak na *Wikipediji*. Poveznica je to na članak čiji je naslov *Osman (Gundulić)* i koji donosi mnoštvo podataka koji su potencijalne informacije. Sama činjenica da je članak dio *Wikipedije*, elektroničke enciklopedije čiji sadržaj može kreirati bilo tko, sadržaj nitko formalno³¹ ne kontrolira, uz to *Wikipedija* ne jamči valjanost.³² S obzirom na to, stvara se sumnja u pouzdanost podataka i tu od velike pomoći bivaju kriteriji vrednovanja informacija.

Autor je nepoznat imenom i prezimenom, poznat je isključivo nadimkom. Bilo koji registrirani korisnik može mijenjati sadržaj članka i korisnik može vidjeti kada je članak mijenjan i što je promijenjeno, ali autor može i ne mora prihvatiti promjene. Posljednji je put članak promijenjen 11. ožujka 2013. godine. Autora nije moguće kontaktirati niti ostaviti komentare ispod članka. Prvi kriterij – autoritet web sadržaja – nije zadovoljen. Drugi kriterij propituje točnost podataka, članak o kojem je ovdje riječ navodi zavidnu listu referenci i sve se odnose na ugledne članove hrvatske akademske zajednice, pogrešaka u pisanju je vrlo malo ili nimalo, a čitljivost i preglednost podataka vrlo je velika. Ciljanu skupinu ovog članka teško

³¹ http://hr.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Op%C4%87e_odricanje_od_odgovornosti (06. 02. 2014.)

³² http://hr.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Op%C4%87e_odricanje_od_odgovornosti (06. 02. 2014.)

je odrediti. Članak sadrži mnoštvo podataka koji mogu biti korisni različitim profilima korisnika – od učenika do nastavnika. Navedeno je da je članak zadnji puta promijenjen u ožujku 2013. godine što znači da su informacije relativno svježije i članak se prije ožujka 2013. često mijenjao tako što su ga drugi korisnici dopunjavali, navodeći literaturu iz koje je njihov doprinos članku. Stranica sadrži mnoštvo poveznica, one se uglavnom odnose na životopise osoba koje autor spominje u članku (npr. Ivan Mažuranić), književna razdoblja (barok) i riječi kojima korisnik potencijalno ne zna značenje (figurativno, kozmološki). Ne postoji sadržajni ekvivalent ovom članku u nekom drugom izdanju, dakle, članak je isključivo mrežni. Članak je opsežan (govori li se u kontekstu drugih članaka koji se mogu pronaći na *Wikipediji*), otprilike 28 kartica teksta. Uređen je tako da bude pregledan – istaknuti su naslovi i podnaslovi, na početku teksta nalaze se poveznice kojima korisnik može *skakati* po tekstu, ovisno o informaciji koju treba. Pregledavanje članaka olakšano je pretraživačem u koje upisujete ključne riječi koje vas vode do željenih informacija, međutim, pretraživač je neosjetljiv na Booleove operatore. Ako članak ne sadrži izvore iz kojih su informacije preuzete, korisnik je upozoren na to.

Prigodom pregleda i pretrage informacija, učenici trebaju jasno znati što žele pretražiti, gdje mogu pronaći odgovore, kako će ih pohraniti i prikazati, čime ujedno razvijaju te sposobnosti. Za uspješno pretraživanje informacija, ključno je poučiti ih najprije o vrstama informacija i izvorima u kojima ih mogu pronaći (primarni, sekundarni i tercijarni), zatim o što efikasnijim načinima pretraživanja pomoću Booleovih operatora (AND, OR, NOT, NEAR), upoznati ih sa servisima za pretraživanje informacija (pretraživačima, metapretraživačima i sučeljima za višestruko pretraživanje) i informacijskim izvorima na Internetu. Informacijski pismen učenik uspješno i učinkovito pristupa informacijama, vrednuje ih točno i kreativno koristi.³³

Nakon školskoga obrazovanja, učenik mora biti upoznat sa svime što knjižnica pruža – od izvora podataka u svim mogućim oblicima (tiskanim, elektorničkim, mrežnim) do vještina koje učenik u suvremenoj školi mora steći.

³³ Lovrinčević 2005: 50.

7. Književnoteorijski pristup djelu *Osman*

7. 1. Ivan Gundulić – život i djelo

Osim što je lik na novčanici od pedeset kuna, Ivan Gundulić jedan je od najvažnijih hrvatskih književnih autora, posebno u razdoblju baroka.

Rođen je 8. prosinca u Dubrovniku kao najstariji sin Frana Gundulića i Džive Gradić, pripadnika starih dubrovačkih plemićkih obitelji.³⁴ Jedan od rijetkih uzbudljivih događaja u njegovu životu jest osamostaljenje već u trećeoj godini. Naravno, nije to bilo Ivanovom voljom, nego očevom, zbog nekih financijskih transakcija.³⁵

Školovao se u Dubrovniku, gdje mu je jedan od profesora bio i Camillo Camilli, autor dopune Tassovu *Oslobođenom Jeruzalemu*³⁶, epu vrlo važnom za Gundulića.

Gundulić je obnašao brojne javne funkcije³⁷ koje su mu s obzirom na njegov društveni status pripadale, bio je član Senata, konzul, knez u Konavlima, sudac i službeni procjenitelj, carinik specijaliziran za nabavu vina te nadzornik skladišta s oružjem.

U svojim četrdesetim godinama³⁸ oženio se Nikom Sorkočević³⁹ s kojom je imao troje⁴⁰ ili petero⁴¹ djece. Umro je u četrdeset i devetoj godini, nakon dvotjedne bolesti, nagađa se da je uzrok smrti bila upala porebrice.⁴²

Književni rad započeo je pisanjem poezije, a sačuvani su neki prepjevi⁴³ talijanske poezije. Njegova vjerojatno najpoznatija mladenačka djela drame su uglavnom mitološke tematike – *Galaeta*, *Arijadna*, *Prozerpina ugrabljena*, *Dijana*, *Armida*, *Posvetilište ljuveno*, *Čerera*, *Kleopatra*, *Adon* i *Koraljka od Šira*. Iako je svojim dramama Gundulić stekao slavu još u svoje vrijeme i danas se te drame, zajedno s dramom *Euridiče* Paskoja Primovića, smatraju

³⁴ Leksikon hrvatskih pisaca, 261.

³⁵ Prosperov Novak

³⁶ **LHP 262**

³⁷ Prosperov Novak

³⁸ Prosperov Novak

³⁹ Leksikon hrvatskih pisaca

⁴⁰ Leksikon hrvatskih pisaca

⁴¹ Prosperov Novak

⁴² Leksikon hrvatskih pisaca

⁴³ Prosperov Novak, 131.

utemeljnem *dubrovačke barokne drame oslonjene na libreto rane talijanske drame*⁴⁴, on njima nije bio zadovoljan, smatra ih taštima i ispraznima, i odlučuje ih uništiti o čemu govori u predgovoru *Pjesnima pokornima kralja Davida* nazivajući ih *porodom od tmine*. Sačuvane su ostale⁴⁵ *Arijadna*, *Prozerpina ugrabljena*, *Dijana* i *Armida* te još nekolicina pjesama od kojih je najpoznatija *Ljubovnik sramežljiv*.

Godine 1621. u Rimu izlaze, već spomenute, *Pjesni pokorne kralja Davida*, slobodni prepjevi sedam pokorničkih psalama, uz prepjeve psalama nalazi se i teološko-meditativna pjesma *Od veličanstva Božijeh*. *Pjesni* su svojevrsna prekretnica u Gundulićevu životu, nakon njih slijedi nekoliko izdanja religiozne tematike. Godine 1622.⁴⁶ izlazi prvo izdanje *Suza sina razmetnoga*, poema koja tematizira jednu od parabola iz Lukina evanđelja. Poema je najprije *inovacija u tadašnjem vrstovnom sustavu sastavu starije hrvatske književnosti*⁴⁷, koju nasljedjuju mlađi autori poput Ivana Bunića Vučića i Ignjata Đurđevića, a zatim postaje *uzorak takozvane religiozne poeme, pretežno monološki koncipirane veće i višedjelne* (najčešće je sastavljena od tri dijela) *pjesme ispunjene ispovjednim i pokorničkim iskazima nekoga uzornoga grešnika*.⁴⁸

Godine 1628. Gundulić se vraća kazalištu, izvodi se njegova drama u stihu *Dubravka*⁴⁹ koja svojom formom podsjeća na drame iz rane faze stvaranja. Naoko arkadija, *Dubravka* je alegorija političkoga teritorija koja je, upravo zbog prozirne alegoričnosti, često postavljana na pozornicu hrvatskoga kazališta u 19. i 20. stoljeću.⁵⁰

Vjerojatno najveće Gundulićevo djelo, *Osman*, nastaje u posljednjem desetljeću njegova života. Tom povijesno-romanitičnom epu koji je trebao imati dvadeset pjevanja nedostaju dva pjevanja, četrnasto i petnaesto, ona vjerojatno nikada nisu ni napisana jer je Gundulić umro vrlo mlad i nije uspio završiti djelo, baš kao što ni njegov uzor, Torquatto Tasso, nije uspio završiti svoj veliki ep *Oslobođeni Jeruzalem*.

⁴⁴ Leksikon hrvatskih pisaca, 262.

⁴⁵ Leksikon hrvatskih pisaca, 262.

⁴⁶ Leksikon hrvatskih pisaca, 262.

⁴⁷ Leksikon hrvatskih pisaca, 262.

⁴⁸ Leksikon hrvatskih pisaca, 262.

⁴⁹ Leksikon hrvatskih pisaca, 263.

⁵⁰ Leksikon hrvatskih pisaca, 263.

7. 2. Što je *barok* ?

Barok je vjerojatno jedan od pojmova koji ima najzanimljiviju povijest uporabe. Najprije shvaćen kao kvarenje renesansnoga stila imao je pejorativno značenje. Kada je konačno prihvaćen kao neutralna vrijednosna oznaka, nastao je novi problem – je li barok epoha ili stil.

Bilo kakvo usko, stilsko ili ideološko, poimanje baroka odbacuje René Wellek koji o baroku govori kao o sintetskom razdoblju s određenim pogledom na svijet i stilskim postupcima koji ga obilježavaju.

Milivoj Solar u svojoj *Povijesti svjetske književnosti* navodi kako u šesnaestom i najvećem dijelu sedamnaestoga stoljeća dolazi do promjena u književnosti. U Španjolskoj se javlja gongorizam, u Italiji marinizam, u Engleskoj *euphuism*, a u Francuskoj precioznost. Sve se te pojave objedinjuju manirizmom. Marinizam je najprije shvaćen kao razdoblje koje nastupa nakon renesanse, a koje onda prelazi u barok. Kasnije je manirizam proučavan kao izvanvremenski pojam stila (ponajviše zahvaljujući Curtiusu) koji izražava sklonost prema neobičnom, izobličenom i nestvarnom i kao takav stoji u opreci s „klasičnim“ stilom koji je sinonim za jasnoću i razumljivost stila. Budući da se u udžbeničkoj literaturi o manirizmu govori kao o stilu koji obilježava barok, i ovdje će takav sud biti prihvaćen uz napomenu da u znanosti o književnosti odnos manirizma i baroka nije razriješen u potpunosti.

Isti autor govori i o razlici baroka sjevernih, protestantskih zemalja i baroka, južnih, katoličkih zemalja, ali napominje da se o jedinstvenom baroku može govoriti *otprilike između 1570. i 1670. godine barem u jednom većem broju nacionalnih književnosti dominira sklonost prema religioznosti i misticizmu, a u stilu pak sklonost prema prebujnosti izraza, naglašenom ukrašavanju pa i time da izraz na neki način postane sam sebi svrhom*. Dade se zaključiti da je na *sjeverni* barok utjecala reformacija, dok je na *južni* barok utjecala protureformacija i katolička obnova. Solar kao važno obilježje baroka dodaje i srednjovjekovni alegorizam.

O samodovoljnosti izraza vrlo slikovito govori Gongora kada kaže da u ljubavi nije važno što se kaže, nego što se osjeća, a u poeziji nije važno što se osjeća, nego što se kaže.

Osim Gongore, važno je spomenuti još nekoliko autora.

Preteča baroka – Torquatto Tasso – tvorac je epa *Oslobođeni Jeruzalem* koji je za barok ono što je Ariostov ep za renesansu. Osim njega, u talijanskom baroku svojom se lirikom posebno ističe Giovanni Battista Marino.

Španjolski barok obilježavaju Luis de Góngora, Lope de Vega, Tirso de Molina i Pedro Calderon de la Barca, dok engleski barok obilježava John Milton.

Hrvatski barok, kao i ostali nacionalni *baroci*, nešto je drukčiji od europskoga. Pavao Pavličić rekonstruirao hrvatsku baroknu poetiku tako što djela sedamnaestostoljetne književnosti uspoređuje s djelima šesnaestostoljetne književnosti iz čega proizlazi da se u hrvatskoj književnosti doista može govoriti o novim svojstvima književnosti u sedamnaestom stoljeću. Ta se nova svojstva, obilježja ili atributi odnose prije svega na autorovu originalnost kao jedan od vrhunskih kriterija, a nasljedovanje antičkih uzora izgubilo je svoj odlučujući karakter, štoviše, izostanak uzora prije je vrlina, nego mana. Žanrovski se sastav u baroku mijenja i ne samo da se javljaju novi žanrovi (melodrama, religiozna poema i komična poema⁵¹), nego se mijenjaju i granice žanrova, one nisu više tako čvrste i jasne. Da bi djelo bilo književno, ono ne mora biti jasno žanrovski opredijeljeno. Stil u razdoblju baroka nije predmet poetičkoga normiranja i nema hijerarhije žanrova i stilova – nema stroge podjele na viski, srednji i niski stil niti je neki od stilova rezerviran samo za neki žanr. O nekakvoj hijerhiji možemo govoriti u korištenju stilskih sredstava od kojih su vredniji oni koji su noviji pa tako barokna književnost često obiluje antitezama, kumulacijama, oksimoronima, polisindentonima, paregmenonima i politptotonima.

Općeprihvaćeni predstavnici hrvatskoga baroka, uz Ivana Gundulića, su i Ivan Bunić Vučić, Ignjat Đurđević, Junije Palmotić te autori s hrvatskih područja gdje barok ponešto *kasni* – Ana Katarina Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Juraj Habdelić i Antun Kanižlić.

7. 3. Osman kao barokni ep

Torquatto Tasso u svome djelu *Razmatranja o junačkom epu* nastoji odrediti poetiku epa, naglašavajući kako ep mora biti jedinstven, vjerodostojan, čudesan i dojmljiv, ali i nadahnut nekim temeljnim etičkim ili religioznim motivom.

⁵¹ Dukić

Uspoređujući po Wölfflinom kriterijima dva najvažnija epa hrvatske književnosti – *Judite i Osmana*, Pavao Pavličić⁵² utvrđuje značajke baroknog epa.

Prva je distinkcija *linearno – slikarsko*. Renesansni i barokni ep razlikuju se, u odnosu prema linearnom i slikarskom, u dvjema točkama – načinu viđenja prikazanog objekta i u načinu prikazivanja objekta. Renesansom je autoru važan svaki detalj jer stvar predstavlja cjelinu tek sa svim svojim karakteristikama među kojima nema hijerarhije, važno mu je istaknuti posebnost predmeta u odnosu na druge. Barokni autor vidi samo najizrazitije osobine stvari i one su kao takve dovoljne da se njima shvati cjelina, odjednom može prikazivati više stvari pritom zanemarujući njihovu posebnost. Opisujući vojsku, Gundulić ne mari za detaljne opise, nego navodi tek poneku osobinu svakog vojnika što onda u cjelini stvara sliku vojske.

Druga je distinkcija *površinsko – dubinsko*. Kada govorimo o epu, ova se distinkcija odnosi na prostor i vrijeme. Za renesansnog autora postoji samo prvi plan, i u prostornom i u vremenskom smislu. Govori se samo o onom vremenu što ga žive likovi i o onom prostoru koji se u tom trenu nalazi pred čitateljem. Baroknom je autoru vrlo važan i drugi plan, ono što nije opisano, ali se zna da se zbiva i nekako utječe na radnju. Često se mijenja perspektiva – prednji plan postaje prvi i obrnuto. Ovakvo mijenjanje planova jasno uočavamo u *petom i šestom pjevanju: Osmanov poklisar sreće Krunoslavu i iz prednjeg plana, u kojemu se dotada nalazio, klizi u stražnji, a u prednji plan dolazi Kruslavapratimo zatim nju u prednjem planu, da bi i ona, stigavši u Carigrad, nestala u pozadini i da bi u prednji plan, u okviru istog pjevanja, izbio Osman*.⁵³ U baroknom se epu ističe i kompleksnost zbivanja i onoga što ih uvjetuje, uzrok svake radnje nije često vidljiv.

Treća je distinkcija *zatvorena forma – otvorena forma*. Izgled renesansnog epa uvjetovan je pravilima forme, dok je izgled baroknog epa rezultat sadržaja, odnosno prirodom i količinom materijala. Tako u renesansnom epu jasno uočavamo simetriju koja se ogleda pravilnim brojem stihova i pjevanjima, ali i kontrastom među pjevanjima. Pavličić simetriju u renesansi i njezinu odustnost u baroku povezuje s različitim pogledima na svijet. Simetrija je u renesansi odraz reda, a asimetrija je u baroku odraz svemoći slučaja.

⁵² Pavličić

⁵³ Pavličić: , 442. – 443.

Taj *barokni pogled na svijet*, moguće je izvesti iz Tassove tvrdnje da ep mora biti nadanhnut nekim religioznim ili etičkim motivom jer se vergilijanski ep nakon Tridentskog koncila mijenja u jednoj ključnoj stvari – ep više ne treba najprije biti zabavan, nego ispravan.

Na samom početku Gundulićeva epa stoji apostrofa oholosti. Osmanova je oholost, koja se prije svega očituje u želji za osvajanjem, stjecanjem slave i traženjem žene plemenita roda, uzrok njegove prospati. Nije slučajno da je oholost jedan od sedam glavnih grijeha čime Gundulić, namjerno ili ne, upozorava na posljedice grijeha – moralnu i fizičku propast. K tomu, taj grijeh ne pogađa nikoga iz poljskog tabora, nego upravo turski. Pitanje koje ostaje otvoreno je pripisuje li implicitno Gundulić Osmanu i bludnost jer ga u jednom od najvažnijih političkih pitanja (sklapanje mira s Poljskom) savjetuje eunuh.

U *Osmanu* ne nailazimo na elemente koje bismo mogli nazvati protureformatorskim jer je autor zaokupljen suprotnošću islama i kršćanstva. Gundulić spominje i osuđuje nekoliko turskih običaja⁵⁴ koji su iz kršćanske ranonovovjekovne perspektive, dakle i Gundulićeve, nezamislivi – mogoženstvo, bratoubojstvo i „danak u krvi“ i svima je njima utemeljitelj Prorok, isti onaj koji je i utemeljitelj islama. Osim toga, u epu su Turci aksiološki atribuirani kao *zmaj istočni* i *ljuti zmaj*. Uđe li se u nešto slobodniju interpretaciju i obrati li se pažnja na to kako je u kršćanstvu zmaj redovito sinonim za Sotonu, onda je jasno da Gundulić suprostaavlja kršćanstvo i islam po principu pravovjerni i krivovjerni i upravo u tom krivovjerstvu leži najveća Osmanova krivica. U prilog tomu govori i činjenica da Gundulićev pripovjedač osuđuje Osmana u njegovoj želji za osvajanjem, dok osvajanja Poljaka, u skladu s baroknim slavizmom, hvali držeći ih oslobođanjem kršćanskog prostora. Moguće je da se i na taj način ogleda utjecaj katoličke obnove na ovaj ep.

Četvrta je distinkcija *mnoštvenost – jedinstvo*. Renesansno je djelo sastavljeno od mnoštva ravnopravnih elemenata koji izdvojeni iz cjeline mogu stajati samostalno, dok je barokno djelo sastavljeno od jednog središnjeg elementa i elemenata koji ga nadopunjuju. Mnoštvenost i jedinstvo na primjeru dvaju epova očituju se u samostalnosti (ili nesamostalnosti) fublativnih jedinica unutar strukture fabule u cjelini, primjerice pjevanja *Judite* mogu sadržajno samostalno stajati, a pjevanja *Osmana* ne mogu jer su jedni bez drugih neshvatljivi.

I konačno, peta distinkcija, *jasnoća – nejasnoća*. Renesansi autor zauzima poziciju središnje inteligencije koja događanja promatra iz objektivne perspektive i pokušava stvari jasno i

⁵⁴ Dukić

nedvojbeno prikazati. Barokni autor iznosi događaje kao viđenje jednog od svojih likova, nema jedinstvenog središnjeg događaja, najvažniji je događaj onaj koji se pojedinom liku pripovjedaču događa i time radnja postaje manje jasna čitatelju, nego što je to u renesansnom epu.

Baroknost se *Osmana* očituje i u načinu povezivanja⁵⁵ dviju *glavnih* tema epa – teme Hoćimske bitke i teme o Osmanovoj pogibiji. Tema Hoćimske bitke pripada epskoj prošlosti i na sadržajnoj je i idejnoj razini motivacija događajima u Carigradu, odnosno temi koja pripada epskoj sadašnjosti.

Događaji koji pripadaju epskoj prošlosti u epu su izloženi kao da pripadaju epskoj sadašnjosti i uglavnom su ispriповijedani iz perspektive nekog od likova.

Iako se spominje već u prvom pjevanju, bitka se prvi puta opisuje u četvrtom pjevanju. Ali-paša na putu u Varšavu prelazi preko prošlogodišnjeg bojišta i svojoj pratnji pripovijeda o događajima koji su se zbili na mjestima koje vidi i što dalje gleda, to se priča više odmata sve do trenutka kada mu se pogled zatvara na horizontu i on više ne vidi mjesto uz koje bi vezao priču pa zato mora prekinuti pripovijedanje. Takav lažan logički argument često se rabi u baroku. U toj se epizodi vrlo vješto briše prostorna granica prošlih i sadašnjih događanja jer je prostor identičan za prošlost i sadašnjost.

Ako pripovjedač nije jedan od likova, onda je pripovijedanje u pravilu motivirano pojavom nekog od likova koji su sudjelovali u bitci, primjerice kada se u epu prvi puta pojavljuje Sokolica, onda epski pripovjedač pripovijeda o njezinoj i Krunoslavinoj borbi.

Najzanimljivije je uvođenje teme Hoćimske bitke kao motiva ili teme nekog umjetničkog djela. Na taj se način spominje u panegiriku kraljeviću Vladislavu u prvom pjevanju, u devetom pjevanju u pjesmi varšavskih gospođa, u desetom pjevanju u mladićevoj pjesmi i u jedanaestom pjevanju gdje Ali-paša na zidovima varšavskog dvora promatra tapiserije koje prikazuju tijek Hoćimske bitke.

Tako prikazani događaji izloženi su kao nešto ne samo vidljivo u sadašnjosti, nego svevremensko, čime se briše vremenska granica, a djelo se oslobađa mimetičnosti i oblikuje se kao iluzija što je jedna od temeljnih karakteristika književnog baroka.

⁵⁵ Fališevac: 1991.

Općenito, postupci koje Gundulić rabi u *epskoj integraciji dviju tema epa može se odrediti kao izrazito artifičijelan i maniriran, kao barokni*.⁵⁶

Osman obiluje uporabom figura koje su za barok tipične⁵⁷ – antiteza, personifikacija, poredba, hiperbola, anafora, kumulacija, poliptoton, paregmemon.

Antiteza se ne rabi samo na razini stiha ili pjevanja, nego je cijelo dijelo oblikovano atitetičkim parovima *sada – nekada*⁵⁸ i *kršćanstvo – islam*.

Dobro bi bilo obratiti pažnju i na Gundulićev opis mladog sultana koji se također može okarakterizirati baroknim (I, 73. – 96.). Osim opisa bogato i raznobojno urešenog prijestolja, Gundulić Osmana opisuje kao mladića koji *crne oči, zlatne kosi, a rumeno lice ima*: Teško je zamisliti Turčina zlatnih uvojaka, ma koliko mlad bio, što ne znači da je Gundulić neinformiran, nego da koristi baroku ornatus.

Ukratko, uzme li se u obzir Tassovo određenje baroka, *Osman* se baroknim pokazuje time što je, kako je već spomenuto, nadahnut religioznim motivom, ispriповijedana je radnja vjerojatna - tematizira stvarni događaj, uz to njegovi su likovi stvarni, a oni koji nisu uspješno su integrirani u ep. Brojne končetozne dosjetke, primjerice poredba lova i Hoćimske bitke, i uporaba *ingeniuma* općenito čine ga čudesnim i dojmljivim. Dakle, *Osman* udovoljava kriterijima epa kako ih je zadao tvorac baroknog epa.

7. 4. Renesansni elementi u *Osmanu*

Brojna su djela hrvatskog književnog baroka u kojima pronalazimo odjeke renesanse, ništa drukčije nije ni s *Osmanom*. Bilo bi pomalo neozbiljno očekivati da će jedna književna epoha potpuno raskinuti s onom koja joj je prethodila pa tako i barok nasljeđuje tradiciju renesanse koju u nekim slučajevima modificira.

Na primjeru jednog ulomka prikazat će se utjecaj renesansne poetike, književne i kulturne tradicije na Gundulića.

⁵⁶ Fališevac: 1991.

⁵⁷ Fališevac: 1991.

⁵⁸ Fališevac: 1991.

Ulomak je iz petog pjevanja, opisuje trenutak u kojem padaju kacige u borbi Sokolice i Krunoslave:

Ali zamah jedno prijeti
a udorac drugo ukaza:
kaciga im s glave odleti
s jasnom tvrdom od obraza.

Zlato prosu, pram razveza,
zasjaše oči, svanu lice:
odkriše se dva viteza
dvije mlađahne djevojčice

Jakno sunce iza oblaka
draže objavi sve svjetlosti,
iza oružja sviću taka
dva sunca ova od liposti.

Bez uzdaha ko ih gleda,
ter mu dano gorjet ne bi,
ili stvoren vas je od leda,
ili srca nema u sebi.

Na svanutja neufana
od ljepote izabrane
u obje vojske sa svijeh strana
lete strijele, dažde rane.

Nova robja, novijeh sluga
odsvud vrvi množ velika,
pače u vojsci vojska je druga
zaplijenjenih ljubovnika.

Lete oblaci od uzdaha,

od pogleda vojske teku;
svačija srca čeznu od straha
da obje mlade zla ne steku.⁵⁹

Na stilskoj se razini utjecaj petrarkizma u Gundulića očituje u izboru leksika, metaforike, hiperbolike i sintakse opisa lijepih žena⁶⁰.

Obje ratnice imaju plavu kosu (*zlato prosu*) i obje su metaforizirane suncem (*dva sunca ova od liposti*) što je karakteristično za petrarkistički diskurz, kao i to da je njihova ljepota sažeta u pogled na njihove oči i lice (*zasjaše oči, svanu lice*).

Petrarkistički se diskruz u baroknoj poetici nadograđuje brojnim končetoznim dosjetkama, takav je slučaj i ovdje. Stalna metafora ljubavnog zanosa kao strijela koje pogađaju zaljubljenika i ljubavnog jada kao rana (*lete strijele, dažde rane*) motivirana je i doslovnim značenjem – dvije se žene nalaze na bojnopolju gdje doista lete strijele i zadobivaju se smrtonosne rane.

Na ideološkoj se razini utjecaj renesanse očituje u shvaćanju ljubavi, pojmom koji petrarkisti tumače sav svijet i ljudsku egzistenciju u cjelini.⁶¹

Vojnici koja ugledaju djevojke nakon što im padnu kacige u taj se tren zaljublju u njih što odgovara načinu nastanka ljubavi opisanom u petrarkističkim pjesmama – ljubav nastaje trenutačno, na vizualan poticaj i ne razvija se postupno, nego odmah dobiva puni intenzitet.⁶²

Ovdje mjesto pronalazi i ustaljena petrarkistička metaforika zaljubljenika kao roba (*nova robja, novijeh slugah*), vojnici postaju zatravljeno roblje koje je spremno u taj čas započeti boj, ali ne zbog vladara i vlastite zemlje, nego zbog ljubavi. Ljubav je u *Osmanu* često i pokretač radnje. Nakon što vojnici osjete potrebu da zaštite Krunoslavu i Sokolicu, srnu jedni na druge i tako se zameće boj.

Iako je Gundulićev govor o ljubavi tipično renesansni, na nekim se mjestima očituje i utjecaj posttridentskog duha. U ulomku koji je naveden, implicitno se navodi da se kršćanska vojska zaljubljuje u Krunoslavu, a islamska u Sokolicu⁶³ pa iz želje da svaka strana zaštiti svoju pripadnicu, kreće se u boj. Još je bolji primjer tomu susret Vladislava i Sokolice. Kraljevića Sokoličina ljepota toliko očara da se gotovo zaljubljuje, ali ga spriječi misao kako kršćanskom

⁵⁹ *Osman* (V, 389. – 416.)

⁶⁰ Fališevac: 2006.

⁶¹ Pavličić: 2006.

⁶² Pavličić: 2006.

⁶³ Pavličić: 2006.

kraljeviću ne priliči poželjeti Turkinju (*Krepku on miso ima ovu,/ da u nijedno viku doba/ vitezu se Jezusovu/ željet Turkinj ne podoba*.⁶⁴).

Očito je da je utjecaj renesanse velik na barokne autore, on nije ni neočekivan, jer, kako je rečeno, nemoguće je da jedna književna epoha potpuno raskine s tradicijom prethodne. Međutim, patrkizam koji je očit u baroku nije samo *prepisan* iz renesanse, on služi kao motivacija za pjesničke postupke koji su svojstveni sedamaestostoljetnoj poetici.

7. 5. Povijesno i nepovijesno u *Osmanu*

Gundulić je bio vrlo dobro informiran o tijeku Hoćimske bitke i događajima koji su slijedili nakon nje i to zato što je Dubrovačka Republika imala svoje izaslanike⁶⁵ u Istanbulu koji su redovito izvještavali o prilikama u onodobnom turskom carstvu. Nije zanemarivo ni Gundulićevo opće poznavanje povijesti koje je moguće razabrati iz djela. Unatoč tome, on u svome epu radi znatne odmake od povijesne faksije.

Ovdje će biti navedene samo dvije takve izmjene⁶⁶ koje utječu na percepciju epa u cjelosti.

Kraljević Vladislav u epu je prikazan kao junak hoćimske bitke koji je tjerao Turke sve do Dunava 1621. godine. Točno je da Vladislav nikad nije sudjelovao u hoćimskoj bitci, barem ne kao ratnik jer je bio bolestan, ali je sva slava pripala njemu, čak ga je i papa odlikovao.

Druga je bitna izmjena mijenjanje okolnosti potpisivanja mira. Osman šalje svoga izaslanika u Varšavu kako bi se sklopio mir s Poljacima. Ulogu povijesnog kneza Krištofa Zbarskog koji je 1623. otputovao u Istanbul i tamo s Turcima potpisao mir, godinu dana nakon što je Osman pogubljen, preuzima Ali-aga koji u Varšavi potpisuje mir s Vladislavom. Dakle, nit su Turci slali izaslanika, nit je mir potpisao Vladislav.

Teško je jednoznačno odgovoriti zašto Gundulić mijenja dvije tako važne povijesne činjenice i radi li to namjerno. S obzirom na to da je Dubrovnik bio vrlo informiran o događajima na turskim prostorima, gotovo je nevjerojatno da Gundulić nije poznao prave okolnosti potpisivanja mira stoga je opravdano zaključiti da su izmjene namjerne. Svrha bi im mogla

⁶⁴ *Osman* (IX, 593. – 596.)

⁶⁵ Köbler

⁶⁶ Bulaja

biti pokušaj proslavljanja Poljaka jer njihova pobjeda nad Turcima znači i početak kraja vladavine Turaka nad dubrovačkim prostorima.

8. Metodički pristup djelu *Osman*

8. 1. Školska interpretacija djela *Osman*

Školska interpretacija ima dvije udaljene polazišne točke koje je potrebno približiti – učenika i djelo. Ona književno djelo tretira kao umjetničku tvorevinu koja postoji kao estetska i književnopovijesna kreacija, nosi obilježja žanra, prostora i vremena i kojem je nastalo i oznake svoga tvorca.⁶⁷ Budući da je okrenuta učeniku kao estetskom subjektu, interpretacija mora biti jasna, jednostavna i utemeljena na književnoteorijskim terminima koje učenici poznaju⁶⁸ i razumiju.

Polazišta interpretacije epa mogu biti ista kao i za druga pripovijedna djela: učenikova percepcija romana i okolnosti koje na nju utječu, književno-umjetnička priroda epa i književnopovijesni kontekst u kojem je ep nastao. Nastavnikova je zadaća ovakvom pristupu dobro poznavati djelo i metode njegove interpretacije, planirati postupke interpretacije i poznavati individualne osobine učenika kako bi mogao dobro s njima komunicirati.

8. 2. Uloga školske knjižnice u interpretaciji djela *Osman*

Školski knjižničar treba pratiti suvremene oblike odgojno-obrazovnog procesa i biti ukorak s tehničkim i tehnološkim inovacijama kako bi školska knjižnica mogla biti oslonac u svim načinima oblikovanja i izvođenja nastavnog sata.

Knjižnica ne pruža samo prostor, nego olakšava i tehničku izvedbu sata i osigurava raznolike izvore informacija (knjige, časopisi, novine, CD-ROM, Mrežni izvori...)

⁶⁷ Prikratki

⁶⁸ Slavić

Budući da je *Osman* u programu lektire, knjižnica mora imati dovoljno primjeraka djela za jedan prosječan razred⁶⁹. Izadnja koje obično posjeduju školske knjižnice najčešće sadrže ulomke iz pojedinih pjevanja što može olakšati i otežati nastavnikovu zadaću jer ne mora sam odabirati dijelove pjevanja koji su prigodni za interpretaciju, ali odluči li se za cjelovito čitanje određenih pjevanja, a onda i interpretaciju, odabrani su ulomci nedostatni. Zato školski knjižničar treba osigurati dostupnost cjelovitih pjevanja, bilo da uputi učenike u narodne knjižnice ili da osigura elektroničko izdanje djela koje bi se onda umnožilo.

Osim primarne literature, knjižničar treba osigurati dostupnost informacija o autoru i samom djelu koje će učenicima biti potrebni u provođenju samostalnog istraživanja.

Prostor knjižnice obično je uređen tako da ga je moguće prilagoditi potrebama sata. Stoga je dobro da se, primjerice, stolovi smjeste tako da su prigodni za skupinski rad, zid uredi kao izložbeni prostor o životu i književnom radu Ivana Gundulića, tijeku i sudionicima Hoćimske bitke, zanimljivostima o *Osmanu*.

8. 3. Motivacije za interpretaciju djela *Osman*

8. 3. 1. Motivacija književnošću

Jedan od mogućih načina motivacije književnošću usporedba je renesansne i barokne predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti. Kao renesansni predložak za usporedbu koristila bi se Marulićeva *Molitva suprotiva Turkom*. Učenici bi na temelju dosadašnjeg čitateljskog iskustva i općim informacijama o utjecaju katoličke obnove na hrvatsku književnost postavili pretpostavke o razlikama predodžbi, a onda bi u drugim dijelovima sata tražili argumente koji podupiru ili opovrgavaju njihove pretpostavke.

Ukoliko bi se sat interpretacije djela započeo autorovim životom i književnim opusom, motivacija književnošću mogla bi biti pjesma Ivana Slamniga *Porod od tmine* koja je intertekstualno vezana za predgovor Gundulićevim *Pjesnika pokornima kralja Davida* u kojem se odriče svojih mladenačkih djela.

⁶⁹ *Standard za školske knjižnice* propisuje 15 – 30 primjeraka po naslovu

8. 3. 2. Glazbena motivacija

Kao glazbena motivacija za interpretaciju *Osmana* može se koristiti skladba Carla Orffa *Carmina Burana*. Skladba tematizira prevrtljivost sreće, jedan od motiva prevrtljivosti je i kotač, odnosno kolo sreće. Taj je isti motiv koristio i Gundulić u svome epu.

O Fortuna,
kao mjesec
stalno se mijenjaš
uvijek jačaš
i bez sjaja;
gnusan život
sad nadvladaš
i onda blagost
kao raskoš biraš
oskudica
a i moć
rastopi ih kao led.

Sudbina-grdna
i prazna,
kruži kao kotač,
zlonamjeran
blagostanje je uzaludno
i stalno slabi
potamnjeno
i zatrto
a i ti me mučiš;
sad kroz igru
svoju izoliranost vraćam nazad
k tvojoj podlost

8. 3. 3. Motivacija fotografijama

Prigodna bi bila motivacija fotografijama prizora iz epa koji stoje na spomeniku Ivanu Gunduliću u Dubrovniku na Gundulićevoj poljani. Učenici bi trebali odgonetnuti koji su prizori prikazani, a nakon interpretacije pokušati objasniti zašto su baš ti prizori prikazani.

8. 3. 4. Motivacija povijesnim sadržajima

Povezivanje nastave književnosti s poviješću temelji se na korelacijskoj motivaciji koja prethodi recepciji umjetničkih djela. Gundulić u *Osmanu* tematizira stanje na turskom dvoru i sultana Osmana nakon bitke kod Hoćima, njegovo svrgavanje s vlasti i smrt.

Prije nego što učenici pročitaju cjelovito djelo, bilo bi dobro uputiti ih u onodobna povijesna zbivanja, prije svega na uzroke, tijek i posljedice Hoćimske bitke. Ovo je idealan primjer međupredmetnog povezivanja u nastavi.

U takvoj bi situaciji školski knjižničar imao ključnu ulogu u organiziranju sata na kojem bi nastavnik povijesti učenicima održao kratko predavanje na temu Hoćimske bitke čime bi učenici dobili društveno-povijesni kontekst nastajanja Gundulićeva djela.

8. 4. Problemsko-stvaralački pristup djelu *Osman*

Ukoliko bi se *Osmanu* posvetilo više nastavnih sati, polazište za problemsko-stvaralački pristup djelu mogao bi proizaći iz motivacije književnošću, odnosno romanom Pavla Pavličića *Koraljna vrata* u kojem glavni lik, Krsto Brodnjak, pronalazi dva izgubljena pjevanja *Osmana*.

Pitanje na kojem bi se temeljio ovakav pristup bilo bi „Koja dva pjevanja *Osmana* nedostaju? Jesu li ona izgubljena ili nikad nisu ni napisana?“. Kada bi se takav sat ostvario, školski bi knjižničar trebao pripremiti literaturu, knjige i mrežne izvore, kojom bi se učenici koristili kako bi pronašli odgovore.

Ako se takav sat ne bi mogao održati zbog nedostatka vremena, ovo bi pitanje moglo biti domaća zadaća kao tema eseja. Tada školski knjižničar ne bi pripremio literaturu, nego bi pomogao učenicima da sami pronađu relevantne izvore u kojima će pronaći odgovor.

8. 5. Eksplikacijski pristup djelu *Osman* u korelaciji s poviješću

Eksplikacijski pristup djelu, poizašao iz francuske škole tumačenja književnoga djela, pretpostavlja umjetnički tekst kao glavni predmet svoga izučavanja.

Za razliku od dogmatsko-reproduktivnog sustava koji u prvi plan stavlja piščev životopis i uspostavljanje književnopovijesnih i književnoteorijskih sadržaja, eksplikacijski pristup težište zanimanja prenosi na tekst i nastoji ga proniknuti.

Tekst koji se interpretira obično je ulomak iz djela, sadržajno cjelovit i bogat. Na njemu se tumače sve bitne značajke djela. iako se na satu interpretira samo jedan ulomak, to ne znači da učenici ne trebaju pročitati cijelo djelo. Šroviše, to je nužno kako bi se odabrani ulomak lakše kontekstualizirao.

Tekst koji se interpretira ulomak je iz 11. pjevanja.

Prije nego što se učenicima podijeli ulomak iz jedanaestoga pjevanja koji govori o Ali-pašinu proučavanju prizora iz Hoćimske bitke izvezenima na tapiseriji vijećnice dok čeka da ga Vladislav primi kao poklisara, treba ih ukratko upoznati s fabularnim tijekom i likovima u djelu. Bilo bi poželjno i upozoriti učenike na činjenicu da nisu Turci slali izaslanika (poklisara) u Poljsku, nego je bilo obrnuto, Poljaci su slali izaslanika u Tursku kako bi se sklopio mir. Taj otklon od povijesne faksije treba prispisati autorovoj posebnoj namjeri i nastavnik reba voditi učenike do otkrivanja i shvaćanja autorove namjere.

PJEVANJE JEDANAESTO

Vijećnica je srednja u sebi
tež naprave, tež liposti
da tko 'e u njoj vik se ne bi
nagleo je od milosti.

Bogato je narešena;
pokriva ju sa svijeh strana
svila zlatom ispunjena
na razlike slike tkana.

velike se vojske dvije
vrhu ravna kažu polja
kraj prostane Bogdanije
i granica od Podolja.

O krajijeh polja od rati
Prut i Nester gledat slidiš,
i ako č' oku vjerovati,
romon čuješ, tijek im vidiš.

S jedne strane tuj pazi se,
i bez svrhe i bez mjere,
turska strašna vojska gdi se
jakno mjesec na luk stere.

S druge strane vojska od Poljaka
svim se kaže lijap kita,
od hrabrenijeh sve junaka
po izboru skladno svita.

Izvrnostim sih naprava
vas zapanjen ostaje;
u isitnu se upoznava
i mni u ovjsci opet da je.

„Eto pazeć vojsku našu,
ke je mnogo velična,
svakoga u njoj poznam pašu
i Turčina po Turčina.“

Rodilovski knez ono je:
vodi tri čete izdaleče,
iz najkranjih držav koje val
Nijemskoga mora optječe.

Ali gledaj, pak vojnici
litvanskoga kneštva slijede:
svi na konjijeh kopjanici
pod oružjem bijelijem sjede.

Glavu imaju pan-Stjepana,
velikoga kandžilijera;
jaše junak konja vrana,
vran štit i vrana ima pera.

Vojničara vidjet još je
kim su oružja ista i snaga:
Podljesje i Pološje
iz bližnijeh šlju rusaga.

Vojevoda ono slavna imena
Zamoški je pan hrabreni,
ki tatara razbi ognjena
i u plijenu mu plijen zaplijeni.

„Ah, Mikleuš ono li je
pan Senjavski? priuze paša.
„Ja ga poznam: on najprije
na oružja udri naša!“

Atlanskoga kneza obliče
ondi je iztkano;
gdi zapada, gdi ističe,
njegovo ime svud je znano.

U strašivoj sve je slici
sve se stira, sve se krati;
padaju konji i konjici
živi, mrtvi i duhati

Bez pokoja, bez umora
sjemo tamo teče se vidi
mrtaca je pod njim gora,
svud bjeguču Turke slidi.

Ali se i Osman car opeta
pazi gdi svê na boj tjera;
pobjegujstvo njih ne smeta
i neposluh i nevjera

Naprijed slike koje stahu
sram paši gledati ne da,
er međ onim ki bježahu
i priliku svoju ugleda.

Nu uto dođe i glas veće
Zborovskomu svijetlu knezu
da poklisar i on u vijeće
prid slavnoga kralja uljezu

.

8. 6. Korelacija s nastavnim jezikom i nastavom jezičnog izražavanja

Korelacija s nastavnim jezikom i nastavom jezičnog izražavanja temelji se na lingvističko-stilističkoj analizi djela. Važno je da analiza bude prilagođena učenicima, da se koristi jezik struke u onoj mjeri koji je njima poznat.

Na morfološkoj su razini najzanimljiviji glagoli. U prvom pjevanju (117. – 306.) Osman uspoređuje staru i novu Tursku vojsku. Govoreći o staroj vojsci, Gundulić rabi glagole stare tvorbe (*kazahote, sudahote, građahote, veljahote, držahote, vapijahote*) čime potencira suprotnost staroga i novoga.

Ep sadrži i mnoštvo tuđica, što ne čudi s obzirom na temu (hoćimska bitka), područja koja su opisana (turski i varšavski dvor), geografsku i književnu bliskost s talijanskim područjem i Gundulićevo poznavanje klasične književnosti i djela svojih suvremenika.

Primjeri turcizama: *haduna, harem, munaret, aga, spahija, teftedar, čelebaški, divan, saraj, čauš, muftija*.

Primjeri talijanizama: *tamoša, vetah, nepuča, kuf, čersa, kajpa, preša, rusa*.

Primjer germanizma: *kramar*

Primjer mađarizma: *rusag*

Primjer latinizma: *tugdjela*

Primjeri grecizama: *despot, jaspri, pedepsa*

Sintakto-stilistička posebnost očituje se uporabom brojnih figura koje su karakteristične za barok.

Neke od njih učenici su već upoznali, a neke tek treba spomenuti, primjerice paregmenon i poliptoton, jer se u ranijim razdobljima hrvatske književnosti rjeđe koriste ili se ne koriste dovoljno da bi bile simptomatične.

Apostrofa: *Ah, čijem si se zahvalila tašta ljudska oholasti*.

Oksimoron: *otkriše se dva viteza, dvije mlaahne djevojčice*.

Poliptoton: *Sad vrh sablje kruna visi / sad vrh krune sablja pada / sad na carstvo rob se uzvisi / a tko car bi, rob je sada.*

Paregmenon: *slatkom vlasti pjesni drage / svijem pjevocim naričete / narecite sad i meni*

Kumulacija: *vene, čezne, gasne, blidi*

Gundulićeva stilska osobitost očituje se uporabom aforizama i izraza bliskog narodnim poslovicama: *Najprije mudar način gleda / da uzdrži što je njegovo, / prostire se pak naprijeda / i prihitat ište novo.*

Oni se mogu promatrati na frazeološkoj razini jer u djelu doista tako i funkcioniraju.

Ti književni postupci služe izgradnji kompozicije, kada je riječ o kompoziciji važna su stilska sredstva od kojih je najvažnija antiteza kojom je izgrađen čitav ep), ali i izgradnji likova.

Korelacija s nastavom jezičnog izražavanja temelji se na epskim tehnikama, ponajprije pripovijedanju i opisivanju. Ep je pogodna vrsta za izvođenje takvih korelacija. Budući da je učenicima ep sam po sebi teško razumljiv zbog brojnih retardacija, a u ovom slučaju i zbog zasrajelog jezika, jedan od zadataka mogao bi biti preispisivanje djela u prozu. Dakako, ne cjelovitog djela, nego samo njegovih ulomaka ili bi skupinskim radom moglo prepjevati pjevanja koja su propisana kao školska lektira. Kada bi se to ostvarilo, školski bi knjižničar učenicima trebao pomoći u usmjeravanju na sekundarne izvore literature, kao što su rječnici arhaizama.

9. Metodička pisana priprema za nastavni sat iz hrvatskoga jezika

Ivan Gundulić – *Osman*

29. travnja 2013.

ŠKOLA: Četvrta gimnazija, Avenija Dubrovnik 36, 10 010 Zagreb

RAZRED: 2. a

NASTAVNI PREDMET: hrvatski jezik

NASTAVNO PODRUČJE: književnost

NASTAVNA TEMA: hrvatska barokna književnost

NASTAVNA JEDINICA: Ivan Gundulić – *Osman*

TIP NASTAVNOGA SATA: sat uzimanja novog gradiva

TRAJANJE OBRADJE NASTAVNE JEDINICE: dva školska sata (90 minuta)

METODIČKI SUSTAV: korelacijsko-integracijski, eksplikacijski, problemska nastava

UNUTARPREDMETNA KORELACIJA: književost srednjeg vijeka, hrvatska renesansna književnost, hrvatska barokna književnost, jezik 17. stoljeća, jezično izražavanje

MEĐUPREDMETNA KORELACIJA: vjeronauk, glazbena umjetnost, latinski jezik, zemljopis, povijest

NASTAVNI OBLICI: čelni rad, skupinski rad

NASTAVNE METODE: metoda istraživanja, metoda izlaganja, metoda pisanja

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: živa riječ nastavnika, živa riječ učenika, kreda i ploča, slikokaz, slikoniz, računalo, *pametni telefoni*

ZADAĆE NASTAVNE JEDINICE

OBRAZOVNE:

- upoznati djelo Ivana Gundulića *Osman*
- proučiti jezik 17. stoljeća
- primijeniti ranija znanja o stilskim figurama na odabranim pjevanjima *Osmana*

- analizirati odabrana pjevanja u korelaciji s nastavnom jezika, književnosti, vjeronauka, povijesti, zemljopisa

FUNKCIONALNE:

- razvijati vještine aktivnog slušanja i aktivnog govorenja
- razvijati vještine povezivanja, zaključivanja i kritičkog razmišljanja.

ODGOJNE:

- obogaćivati učenički rječnik
- poticati međusobnu suradnju učenika
- razvijati sposobnost snalaženja u novim situacijama

TIJEK NASTAVNOGA SATA (DVOSATA)

Prvi sat

1. UVOD

- pozdravljanje i predstavljanje

2. DOŽIVLJAJNO SPOZNAJNA MOTIVACIJA

- učenici dobivaju tekst *Carmine Burane* Carla Orffa, čitaju ga, povezuju ga sa srednjovjekovnim vagantskim zbornikom i slušaju skladbu
- povezati motiv kotača sreće s prvim pjevanjem *Osmana*

3. NAJAVA TEME

- smještanje epa u kontekst Gundulićeva stvaralaštva

4. INTERPRETACIJA TEKSTA

- rješavanje zadanih problema po skupinama
- svaka skupina dobiva uručak sa zadacima koje rješava koristeći se tekstom, na uručcima su zadana i pitanja koja učenici ne rješavaju koristeći tekst pjevanja koje su dobili, nego ostalim dostupnim izvorima pri čemu moraju donositi i vlastite zaključke

LITERATURA:

Solar, M., Zrinjan S. *Književnost 2.* Zagreb: Alfa, 2009.

Slavić. Dejan. *Peljar za tumače. Književnost u nastavi.* Zagreb: Profil international, 2011.

Nemec, K. *Leksikon hrvatskih pisaca.* Zagreb: Školska knjiga, 2000.

LITERATURA NA KOJU SE UPUĆUJE UČENIKE:

Nemec, K. *Leksikon hrvatskih pisaca.* Zagreb: Školska knjiga, 2000.

Prosrerov Novak, S. *Povijest hrvatske književnosti* (sv.I.). Split: Marjan tisak, 2004.

Geografski atlas svijeta, Zagreb: Europapress holding, 2005.

Solar, M. *Književni leksikon.* Zagreb: Matica hrvatska, 2007.

Katekizam Katoličke Crkve, Zagreb: Glas koncila, 1994.

Osman

(Gundulić):http://hr.wikipedia.org/wiki/Osman_%28Gunduli%C4%87%29#Ho.C4.87imska_bitka (21. 4. 2014.)

TIJEK NASTAVNOG SATA (DVOSATA)

PRVI SAT

1. UVOD

Pozdravljanje i predstavljanje učenicima.

2. MOTIVACIJA

Motivacija se izvodi u korelaciji s glazbenom umjetnošću i nastavnom književnosti prvog razreda srednje škole, odnosno s književnošću srednjega vijeka. Učenicima se podijeli uručak s tekstom *Carmines Burane* na latinskom i hrvatskom jeziku (prilog 1.) koji jedan od ranije pripremljenih učenika naglas pročita. Nastavnik kazuje da je to tekst jedne od pjesama iz najpoznatijeg srednjovjekovnog vagantskog zbornika te da je taj isti tekst uglazbljen, a zatim se odluša skladbe Carla Orffa. Nakon odlušane skladbe, učenici iznose svoje dojmove o njoj i povezuju ozbiljan, koban ton s motivom kola sreće kojim i Gundulić započinje svoj ep.

3. NAJAVA TEKSTA I LOKALIZACIJA

Najavljuje se da će se interpretirati odabrana pjevanja *Osmana*. Ep se smješta u Gundulićev stvaralački opus, učenici pritom dobivaju uručak s Gundulićevim sažetim životopisom i bibliografijom (prilog 2.). Učenici se zatim dijele u skupine. Valja napomenuti da je određenim učenicima nastavnik ranije odredio mjesto u skupini, ovisno o području kojim bolje vladaju, a s kojim se izvodi korelacija. U takvom slučaju učenik implicitno dobiva ulogu voditelja svoje skupine.

4. SAMOSTALAN ISTRAŽIVAČKI RAD

Svaka skupina dobiva uručke sa zadacima koje rješava koristeći se tekstom određenih pjevanja. Na uručcima su i zadaci koje učenici rješavaju koristeći se svim dostupnim izvorima informacija pri čemu moraju koristiti i vlastite zaključke.

Prva skupina dobiva nastavni listić broj 1 (prilog 3.) i prvo pjevanje, druga skupina dobiva nastavni listić broj 2 (prilog 4.) i četvrto pjevanje, treća skupina dobiva nastavni listić broj 3 (prilog 5.) i sedmo i osmo pjevanje i geografsku kartu (prilog 6.), četvrta skupina dobiva nastavni listić broj 4 (prilog 7.) i jedanaesto pjevanje. Svakoj je skupini na njihov stol stavljena i preporučena literatura koju je knjižničar ranije pripremio.

Istraživanje se provodi u korelaciji s nastavnom vjeronauka (prva skupina), nastavnom jezika (druga skupina), nastavnom geografije (treća skupina) i nastavnom povijesti (četvrta skupina).

DRUGI SAT

1. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Svaka skupina pred razredom objavljuje rezultate svog istraživanja i pokazuje korištenu literaturu i izrađeni plakat. Plakati se lijepe na izložbeni pano koji će sadržavati rezultate svih

skupina, čime učenici sudjeluju u kreiranju izložbenog prostora primjerenog za temu sata. Analiza rezultata istraživanja u korelaciji je s nastavnom jezičnog izražavanja.

2. SINTEZA

Učenici dobivaju nastavni listić broj 5 (prilog 8.) s osnovnim podacima o *Osmanu*, njegovoj kompoziciji, jezičnim i stilskim osobinama. Pojedini podaci nedostaju i svaki ih učenik mora samostalno dopisati, a nakon toga učenici ih provjeravaju zajedno s nastavnikom.

Na kraju sata učenici ispunjavaju anketu o doživljaju djela.

10. Analiza ankete o doživljaju djela Ivana Gundulića Osman

U prvom su pitanju ispitanici trebali napisati je li im djelo bilo zanimljivo i što bi iz odabranih pjevanja izdvojili kao ono što im se najmanje, odnosno najviše svidjelo. Djelo se svidjelo 58% ispitanika, a nije se svidjelo 42% ispitanika. Zanimljivo je da razlika nije velika, a većina je ispitanika navodila što im se u pjevanju svidjelo (68%), tek ih je troje (12%) navelo što im se nije svidjelo. Jedan učenik (4%) nije želio ništa izdvojiti.

Više od polovice učenika (58%) smatra da bi djelo bilo korisno pročitati zbog opće kulture, važnosti djela i autora za hrvatsku književnost i mogućnosti pojavljivanja na državnoj maturi, ali ih je tek 16% zainteresirano za čitanje cjelovitog djela i zainteresirane su isključivo djevojke. Jedna učenica (4%) navodi kako je zainteresirana za čitanje samo pojedinih ulomaka iz svakog pjevanja, ali ne i cjelovitog djela.

Učenici su vrlo zadovoljni organizacijom sata navodeći knjižnicu i uvođenje novih načina prikupljanja informacija u nastavu kao glavne razloge uspješne organizacije. Dvoje je učenika iskustvo navelo kao negativno (8%) – jedna učenica navodi kako ne voli skupinski rad, a jednom je učeniku sat bio prestresan.

Troje bi učenika mijenjalo nešto u organizaciji sata. Jedna učenica željela bi više vremena za rješavanje zadataka, a druga da je bilo više vremena za izradu plakata. Isti učenik koji je u prethodnom pitanju naveo da mu je sat bio prestresan, ovdje navodi kako bi *radije sat odradio normalno*.

ZAKLJUČAK ANKETE

Učenici su uglavnom bili zadovoljni organizacijom sata jer im je djelo postalo zanimljivije i razumljivije ovakvim načinom rada.

11. Zaključak

12. Litaratura

KNJIGE

1. Kajić, Rasima. *Povezivanje umjetnosti u nastavi*. Zagreb: Školske novine, 1991.
2. Kovačević, Dinka; Lasić-Lazić, Jadranka; Lovrinčević, Jasmina. *Školska knjižnica – korak*

dalje. Zagreb: Filozofski Fakultet, Zavod za informacijske studije : Altagama, 2004.

3. Köbler, Đuro. *Četiri priloga Gunduliću i njegovu „Osmanu“*. Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1914.

4. Prosperov Novak, Slobodan. *Povijest hrvatske književnosti*. Golden marketing: 2003.

5. Rosandić, Dragutin. *metodika književnoga odgoja*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2007.

6. Skupina pisaca: *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, 2000.

7. Slavić, Dean. *Peljar za tumače*. Zagreb: Profil international, 2011.

8. Solar, Milivoj. *Povijest svjetkse književnosti*. Zagreb: Golden marketing, 2011.

RADOVI U ZBORNICIMA

9. Fališevac, Dunja. *Barokni petrarkizam u hrvatskoj književnosti // Petrarca i petrarkizam u hrvatskoj književnosti*. Split: Književni krug, 2006.

10. Fališevac, Dunja. *Barokni postupci u kompoziciji Gundulićeva Osmana // Hrvatski književni barok*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1991.

11. Lovrinčević, Jasmina. *Intermedijalnost u programima školske knjižnice // Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske Novi Vinodolski 2001: zbornik radova*. Rijeka: 2002.

12. Pavličić, Pavao. *Barok kao period starije hrvatske književnosti // Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*. Split: Čakavski sabor, 1979.

13. Pavličić, Pavao. *Petrarkizam u Osmanu // Petrarca i petrarkizam u hrvatskoj književnosti*. Split: Književni krug, 2006.

14. Stevanović, Marko. *Školska knjižnica u kvalitetnoj školi // XIV. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske: zbornik radova*, Rijeka: 2003.

15. Šeligo, Bernarda. *Knjižnica kao središte, ishodište i utočište nastavnih subjekata* // XIV. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske: zbornik radova. Rijeka: 2003.
16. Štredl, Višnja. *Suradnja školskog knjižničara i učitelja hrvatskoga jezika u pripremi učenika za čitanje lektirnoga djela* // XVI. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske: zbornik radova. Rijeka: 2005.
17. Vrana, Radovan; Seljan, Sanja; Vučković, Kristina. *Kriteriji za vrednovanje obrazovnih sadržaja na Internetu* // Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske Novi Vinodolski 2001: zbornik radova. Rijeka: 2002.

MREŽNI IZVORI

18. Dukić, Davor. *Hrvatska književnost: neke temeljne značajke (Hrvatska i Europa III; XVII.-XVIII. st.)*.
URL: http://dzs.ffzg.hr/text/Dukic_2006.htm
19. Hrvatski jezični portal.
URL: hjp.novi-liber.hr/
20. Ispitni katalog za godinu 2013/2014:
URL: http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_13-14/Hrvatski/IK-hrv.pdf (19. 02. 2014.)
21. Pavličić, Pavao. *Judita i Osman kao tipovi epa*.
URL: www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=e0056bcf
22. Pravilnik o radu školske knjižnice.
URL: http://www.ssmb.hr/libraries/0000/0119/Pravilnik_o_radu_%C5%A1kolske_knji%C5%BEnice.pdf
23. Standard za školske knjižnice.

URL: <http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/272719.html>

24. Špiranec, Sonja. Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje. // Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju 17, 3(2003).

URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html>

25. UNESCO-ov manifest za školske knjižnice. URL: <http://dzs.ffzg.hr/text/unesco.pdf>

URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html>

26. *Osman (Gundulić)*. // Wikipedia.

URL: http://hr.wikipedia.org/wiki/Osman_%28Gunduli%C4%87%29

13. Prilozi

Prilog 1 – Motivacija glazbenim sadržajem

Carmina Burana

*O Fortuna,
kao mjesec
stalno se mijenjaš
uvijek jačaš
i bez sjaja;
gnusan život
sad nadvladaš
i onda blagost
kao raskoš biraš
oskudica
a i moć
rastopi ih kao led.*

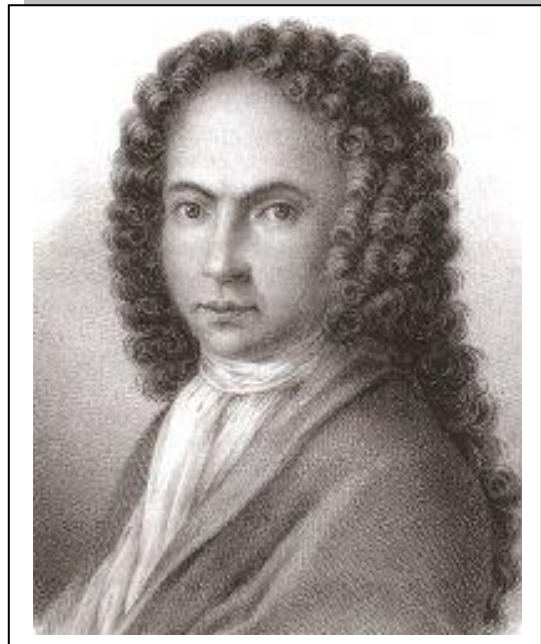
*Sudbina-grdna
i prazna,
kruži kao točak,
zlomamjeran
blagostanje je uzaludno
i stalno slabi
potamnjeno
i zatrto
a i ti me mučiš;
sad kroz igru
svoju izoliranost vraćam
nazad
k tvojoj podlosti.*

*Sudbina je protiv mene
u zdravlju
i vrlini
onoj lakoj
i otežanoj,
uvijek zarobljena.
Tako ovaj čas
bez odgađanja
isčupaj žile,
Sve dok propast
ne napadne jakog
čovjeka,
plačite svi sa mnom!*

Ivan Gundulić (1589. – 1638.)

Ivan Gundulić zvan Mačica, rođen je u Dubrovniku, u uglednoj plemićkoj obitelji. Humanističku gimnaziju završio je u Dubrovniku gdje mu je jedan od učitelja bio Camillo Camilli, autor nadopune Tassova *Oslobođenog Jeruzalema*.

Već od dvadesete godine sudjeluje u važnim državnim poslovima. Bio je dva puta knez u Konavlima, izaslanik Republike kod bosanskog paše, senator i član Malog vijeća.

Živio je povučeno i mirno. Oženio se u 42. godini i imao petero djece. Pokopan je kod glavnog oltara u Crkvi sv. Franje na Stradunu (Mala braća).

Djela

- ljubavne mu pjesme nisu sačuvane
- od deset melodrama *Arijadna* i *Prozerpina ugrabljena* sačuvane su u cijelosti, a *Dijana* i *Armida* fragmentarno
- knjiga pjesama: *Pjesni pokorne kralja Davida*, 1621.
- religiozna barokna poema: *Suze sina razmetnoga*, 1622.
- pastirska igra: *Dubravka*
- ep: *Osman*

PRVA SKUPINA

1. Koliko pjevanja ima djelo?
2. Kojim je stihom pisano djelo?
3. Kojom je strofom pisano djelo?
4. Što djelo tematizira?
5. Tko je Gunduliću bio uzor u pisanju *Osmana*?
6. U tekstu pronađite invokaciju i apostrofu.
7. Kome je posvećen *Osman*?
8. Kako biste povezali motiv oholosti s katoličkom obnovom koja je uvelike utjecala na baroknu književnost?
9. Koja pjevanja *Osmana* nedostaju? Što se dogodilo s njima? Tko je sve nadopunjavao *Osmana*, čija se dopuna smatra najuspješnijom?

DRUGA SKUPINA

1. U tekstu promotrite sklonidbu imenica i pridjeva (npr. *grčkijeh kraja, vojskah*). Što primjećujete?
2. Iz teksta ispišite brojeve. Kakva je razlika u odnosu na današnji hrvatski standardni jezik?
3. U tekstu pronađite niječni oblik glagola *biti*. Kakva je razlika u odnosu na današnji hrvatski standardni jezik?
4. U tekstu pronađite primjere turcizama.
5. U tekstu pronađite riječi u kojima nije došlo do jotacije.
6. U tekstu pronađite riječi u kojima nema epentetksog l.
7. U tekstu pronađite primjer metafore.
8. U tekstu pronađite perifrazu puške.
9. U tekstu pronađite primjer hiberbole.
10. Obratite pažnju na opis Sokolice i njezinih ratnica. Na što vas podsjeća takav opis ženske ljepote?

TREĆA SKUPINA

1. Koji zadatak ima Kazlar-aga?
2. Na karti pronađite planinu Idu, otoke Tened i Šio, zatim otoke Samo, Andro i Ikariju te otok Širo. Goru Etos, gradove Atenu i Smederevo.
(Pazite, neki od tih naziva nisu isti kao i današnji!)
3. Čega se pripovjedač prisjeća pri opisivanju Kazlar-agina putovanja po Grčkoj?
4. Gdje u tekstu možete prepoznati pripovjedačevu pohvalu Dubrovniku?
5. Na karti ucrtajte Kazlar-agin put do Smedereva.
6. Zašto je Sunčanica prigodna žena za Osmana?
7. Povežite motiv oholosti s traženjem žene plemenita roda za Osmana.

Prilog 6 – Geografska karta

ČETVRTA SKUPINA

1. Usporedite tijek Hoćimske bitke u *Osmanu* i njezin stvarni tijek. Koja je razlika Gundulićeva iznošenja povijesnih događaja i povijesne stvarnosti?
2. Zašto Gundulić mijenja neke povijesne činjenice, npr. u Gundulićevu epu turska strana šalje izaslanika u Poljsku kako bi se sklopio mir, dok u stvarnosti to čini poljska strana? Povežite to s baroknim slavizmom.

Ivan Gundulić

Osman

- barokni ep u ____ pjevanja
- nedostaju ____ i ____ pjevanje; ep je najuspješnije dopunio

- strofa je _____, a stih je _____
- poticaj za pisanje djela je Hoćimska bitka
- opjevavaju se događaji vezani za _____ i njegov dvor nakon

- na djelo je utjecao ep _____ Torquatta Tassa, a posvećeno je

- djelo započinje apostrofom _____
- iako na barok utječe katolička obnova, u *Osmanu* naizlazimo na _____ muza s
Olimpa
- djelo obiluje talijanizmima i _____
- brojne stilske figure; najčešće su antiteza, _____, _____ i

- osim baroknih obilježja, u djelu su prisutna i _____ obilježja koja se
najjasnije očituju u opisu ženske ljepote (opis Sokolice i njezinih ratnica)
- Gundulić je bio dobar poznavatelj klasične književnosti; neke od grčkih mitova susrećemo
u ____ pjevanju
- Gundulić mijenja neke povijesne činjenice u korist Poljaka kako bi ih pokazao što
moćnijima; pripovjedač teži identificiranju s velikim slavenskim narodom, a takvu
pojavu nazivamo _____
- *Osman* je utjecao na brojna djela hrvatske umjetnosti, najpoznatija su takva djela roman
Pavla Pavličića *Koraljna vrata*, lirska pjesma Ivana Slamniga *Porod od tmine* i slika
Vlahe Bukovca *Gundulićev san*

Prilog 9 – Motivacija fotografijama prizora iz *Osmana* s Gundulićeva spomenika u Dubrovniku

